

מבט על, גיליון 1028, 28 בפברואר 2018

מאמץ התודעה הישראלי – משלים למאמץ הקינטי

גבי סיבוני, וגל פרל פינקל

בתקופה האחרונה מעצים צה"ל את פעילותו במסגרת מאמץ התודעה תוך שהוא מקיים תהליך בניין כוח משמעותי בתחום. בכלל זה פותחה תפיסה למבצעי תודעה וכן מתנהלים פיתוח כלים טכנולוגיים, הכשרת כוח אדם מתאים ובניית מסגרות ארגוניות התומכות את התפיסה. השימוש ביכולות הגלויות של דובר צה"ל מאפשר שיח ישיר עם קהלי יעד רבים במדינות אויב, ובכלל זה שיח עם גורמי טרור ברשתות החברתיות. זאת, תוך שימוש במגוון יכולות שהתפתחו בשנים האחרונות בצה"ל ותכליתן ליצור לגיטימציה בקהלי יעד בינלאומיים, להשפיע על האויב ואף לשמר הרתעה. התפתחות הטכנולוגיה והנוכחות ברשתות החברתיות, בין בגלוי ובין בכיסוי, מהווים נכס אסטרטגי למדינת ישראל לצד נכסים קינטיים מסורתיים.

בסוף ינואר 2018 פרסם דובר צה"ל, תא"ל רונן מנליס, מאמר בתקשורת הערבית, שמזהיר את תושבי לבנון מפני "ההתנהלות הבריונית של נצראללה, הקמת תשתיות טרור ומפעלים לייצור אמצעי לחימה מתחת לאפה של ממשלת לבנון והיטמעות צבאית באוכלוסייה באין מפריע". דובר צה"ל הוסיף כי מוטב שתושבי לבנון לא "יאפשרו לאיראן ולחזבאללה לנצל את תמימותם של ראשי מדינת לבנון ולהקים מפעל לטילים מדויקים כפי שהם מנסים בימים אלו", שכן צה"ל ערוך ומוכן, ו"כפי שהוכחנו בשנים האחרונות, ומי שצריך לדעת על כך יודע, הקווים האדומים הביטחוניים שלנו ברורים, ואנו מוכיחים זאת מדי שבוע". מאמר זה סיפק הצצה למגוון פעולות גלויות וחשאיות שצה"ל נוקט במרחב מבצעי התודעה, במטרה להעביר מסרים לקהלי יעד בלבנון, באזור ובעולם, לפיהם מאמצי ההתעצמות של איראן ושלוחתה חזבאללה גלויים לפני ישראל, יש בכוחה לפעול נגדם ומוטב לתושבי לבנון שלא ייתנו ידם לכך, שכן הם מנוצלים כמגן אנושי במערכה שמעורבותם בה אינה כורח המציאות.

צה"ל מפעיל מול חזבאללה בלבנון מאמצי תודעה נוספים. האחראי בחטיבת דובר צה"ל על הרשתות החברתיות בעולם הערבי, אביחי אדרעי, מקיים שיח ער ברשת במטרה לעמת את חזבאללה עם קהלי יעד שונים בלבנון. לקראת הבחירות הצפויות להתקיים בלבנון במאי הקרוב, פורסם באתר החדשות הלבנוני IMLebanon מאמר הסוקר את פעילות צה"ל ברשתות החברתיות בלבנון. תחת הכותרת "על מי אתה צוחק?" פונה אדרעי באופן ישיר לנצראללה ושואל אותו: "מי ציווה עליך לשלוח צעירים למות בסוריה? איזה אינטרס היה לך להיגרר למלחמה שאין ללבנון חלק בה אם לא האינטרסים של איראן?" בנוסף עומת נצראללה שוב עם הטענה "למה הרגתם יחד עם האיראנים את באדר א-דין?" קשה עדיין

לאמוד את ההשפעה של פעילות זו על חזבאללה, אבל נדמה שהיא מקבלת תהודה רבה בעיתונות הלבנונית ויש לה פוטנציאל השפעה בטווח הארוך.

בתקופה האחרונה מעצים צה"ל את פעילותו במסגרת מאמץ התודעה, תוך שהוא מקיים תהליך בניין כוח משמעותי בתחום. בכלל זה פותחה תפיסה למבצעי תודעה וכן מתנהלים פיתוח כלים טכנולוגיים, הכשרת כוח אדם מתאים ובניית מסגרות ארגוניות התומכות את התפיסה. כן שולב תחום התודעה בתרגילים של צה"ל. חשיבות המאמץ התודעתי אינה עניין חדש והינה חלק מדברי ימי המלחמות מקדמת דנא. "החשיבות לדיכוי רוח הלחימה של היריב אינה נופלת מהרג ממשי של חייליו", קבע בשעתו קרל פון קלאוזביץ והדגיש כי הפעולה הקינטית בשדה הקרב חייבת להיות שזורה גם בפעילות שמטרתה להשפיע על תודעת האויב.

התפתחות הטכנולוגית מאפשרת להפעיל מגוון מאמצי השפעה ממוקדים על קהלי יעד שונים ולמעשה מייצרת זירת לחימה נוספת על זירות הלחימה הקינטיות הקלאסיות. צבאות ומדינות מוצאים עצמם נדרשים להתמודד מול מאמצי השפעה של האויב, המנצלים את המרחב הטכנולוגי והרשתות החברתיות כדי להשיג הישגים גם ללא הפעלה של אמצעים קינטיים או במשולב עם הפעלתם. תופעה זו מחייבת צבאות ומדינות לפעול הן במישור ההגנתי במטרה לסכל את מאמצי האויב, והן במישור הפרואקטיבי ההתקפי כדי לממש יעדים באמצעות השפעה על קהלי יעד של האויב, ובכלל זה מקבלי החלטות, מפקדים, ולוחמים, כמו גם דעת קהל ביתית ובינלאומית.

ניתן לחלק את מבצעי התודעה לשלושה סוגים: (1) מבצעי תודעה חשאיים, שבמסגרתם היעד המותקף כלל אינו מודע לכך שמתבצע נגדו מאמץ השפעה. במבצעים אלו, המסרים מועברים באופן שאינו מאפשר לקהל היעד לזהות שהוא נתון למאמץ השפעה. דוגמה לכך יכולים להיות מסרים המועברים באמצעות גורמים משוטטים; (2) מבצעי התודעה בכיסוי (המכונים גם "מבצעים בדגל כוזב"), שיעדם, בין שיהיה זה ארגון, ציבור או מדינה, מודע לפעולה נגדו אך העומדים מאחורי הפעולה מסתתרים מאחורי זהות בדויה. דוגמה לכך ניתנה במהלך המירוץ לבחירת מושל פלורידה בשנת 1994. פעילים מטעם מועמד המפלגה הדמוקרטית, לוטון צ'ילס, התקשרו לכ-70,000 בוחרים קשישים, הזדהו כנציגי המועמד הרפובליקני, ג'ב בוש, וסיפרו להם כי הוא מתכנן לקצץ בביטוח הלאומי ובסיוע הרפואי לקשישים, תחומים הקרובים ללבם; (3) מבצעי תודעה גלויים, דוגמת הצהרות ומסרים נוסח מאמרו של דובר צה"ל ללבנון, או פעילותו של צה"ל ברשתות החברתיות בלבנון.

המכנה המשותף לכל סוגי המבצעים הוא הימצאות עיקרה של זירת הפעולה במרחב הגלוי, תוך העברת המסרים לקהלי היעד בתקשורת הקלאסית (עיתונות, טלוויזיה ורדיו) וברשת האינטרנט - במסרים ברשתות חברתיות, פורומים, בלוגים ופרסומים באתרים. המאמץ הגלוי נושא עמו את עיקר היכולת להשפיע ולהטות את דעת הקהל, בין שמדובר בציבור גדול או בדרג מקבלי החלטות. הפעולה במרחב הגלוי מחייבת מיומנות, שעיקרה הבנה בפסיכולוגיית המונים, וניתוח קהלי יעד. בהקשר זה, פיתוח היכולות המבצעיות בצבאות בכלל ובצה"ל בפרט יוכל ללמוד גם מהעולם האזרחי. קמפיינים של השפעה על מגוון קהלי יעד הם לחם חוקם של משרדי פרסום ויחסי ציבור בבואם לקדם מכירה של מוצרים, או לחילופין לקדם את מעמדם של פוליטיקאים בבחירות.

בצה"ל, כמו גם בצבאות זרים, מתקיים בשנים האחרונות דיון בשאלה מיהו הגורם שצריך להוביל את מאמץ מבצעי התודעה וההשפעה. ישנה נטייה מסורתית, הנובעת מטיבם ה"רך" של מבצעים אלו ומקרבתם למבצעי לוחמה פסיכולוגית, לשייכם למגרשן של יחידות המודיעין. זאת, גם בשל העובדה שבעבר מבצעים אלו נדרשו להישען על מודיעין ממוקד וכך הוסטה הפעולה למרחב המודיעיני החשאי. עם זאת, לאור העובדה שעיקרם של מבצעים אלו הינו בתחום הגלוי והמיומנות הנדרשת מהעושים במלאכה קשורה בפעולה במרחב הציבורי מול מגוון קהלי יעד, הרי שמוטב כי בצה"ל יובילו את המבצעים הללו מי שמתמחים בפעילות במרחב זה. זאת ועוד, התפתחות השנים האחרונות והעברת זירת הפעולה למרחב הגלוי מחייבת בנייה של יכולות בקנה מידה נרחב, תוך מיצוי כלל היכולות של הפעולה של צבאות בכלל ושל צה"ל בפרט לפעולה במרחב התקשורתי הגלוי.

השימוש ביכולות הגלויות של דובר צה"ל מאפשר שיח ישיר עם קהלי יעד רבים במדינות אויב, ובכלל זה שיח עם גורמי טרור ברשתות החברתיות. זאת, תוך שימוש במגוון יכולות שהתפתחו בשנים האחרונות בצה"ל ותכליתן ליצור לגיטימציה בקהלי יעד בינלאומיים, להשפיע על האויב ואף לשמר הרתעה. התפתחות הטכנולוגיה והנוכחות ברשתות החברתיות, בין גלוי ובין בכיסוי, מהווים נכס אסטרטגי למדינת ישראל לצד נכסים קינטיים מסורתיים. לפעולה במרחב הגלוי פוטנציאל רב, גם בהקשר המבצעי תוך העצמת פעולות התמרון והאש במרחב הפיזי.

המערכה על התודעה כוללת שלושה מאמצים: מקדים (בטרם עימות), מלווה (במהלכו) ואחר (בסיום העימות), והיא תומכת את המערכה העיקרית המתרחשת במרחב הפיזי. במערכה על התודעה יש לפעול מתוך תפיסה כוללת, המשלבת את כלל הגופים והרשויות הרלוונטיים במדינה, ובהם הצבא, גופי הביטחון, גורמים משפטיים, כלכליים ודיפלומטיים, והמחייבת הכוונה מתמשכת של מודיעין, איסוף ומחקר. יש לפתח כלים ויכולות לפעולה במרחב התודעתי מול מגוון קהלי יעד ובכלל זה פעולות תגובה נגד איומים קיימים, יכולת סיכול נגד איומים מתהווים, ולבסוף יכולת התקפית פרו-אקטיבית להשגת יעדים מול מגוון קהלי יעד רלבנטיים. הפעילות של צה"ל בתקשורת הגלויה ברשתות החברתיות שלהן קשוב האויב, מדגימה פעילות בעלת פוטנציאל מבצעי עצום עבור מדינת ישראל.